

Tematické číslo časopisu *Slovo a smysl* č. 43 jsme zaměřili na oblast didaktiky literatury a na otázky spjaté s výukou literatury. Motivací pro vznik didakticky orientovaného čísla bylo podnítit odbornou diskusi o pozici didaktiky literatury v kontextu současné literární vědy i v současné společnosti, o jejím charakteru, směřování a jejích aktuálních i kanonických tématech. V tomto tematicky otevřeném duchu jsme koncipovali také výzvu oslovující potenciální přispěvatele.

Ačkoli pojetí výuky literatury, její didaktika, utváří předpoklady k tomu, jak společnost na základě školního vzdělávání přistupuje k literatuře, tedy k textům, jejich významům a v konečném důsledku ke kultuře obecně i k vlastní identitě, pozice této disciplíny tomu zdaleka neodpovídá a odborná reflexe v tomto směru stále představuje výzvu. Rozkolísané postavení oborové didaktiky může být způsobeno více důvody. Jedním z těch očividných je diskontinuita oboru, daná především historicky, resp. snadnou ideologickou zneužitelností didaktiky; nejvýrazněji se to týkalo padesátých let 20. století a poté období normalizace. Na počátku devadesátých let bylo naopak možné pozorovat inklinaci oborové didaktiky k pouhé „intuitivnosti“ nebo „zážitkovosti“. Tato postsocialistická situace by si zasloužila podrobnější analýzu.

V současnosti se zase jako problematické ukazuje udržování úzké vazby mezi aktuálními trendy literární vědy a didaktikou: školní výuka má potenciál velmi rychle fixovat určité přístupy, a jednou zafixované pak nesnadno podléhá jakékoliv změně. Příkladem může být situace okolo legislativních změn v rámci maturitní zkoušky: ač je nyní většina v gesci samotných škol, předchozí státní model (zejm. pokud jde o ústní maturitní zkoušku z literatury a kánon) přetrvává. K dobré „kondici“ didaktiky nepřispívají ani diskuse pochybující o oborové didaktice jako odborné disciplíně, úroveň některých prací deklarovaných jako didaktické či zpochybňování učebních materiálů jako akademických publikačních výstupů (např. učebnic, čítanek apod.).

Cílem didaktického čísla *Slova a smyslu* však není lamentovat nad stavem a potíže oborové didaktiky, ale právě naopak, chce tuto oblast rozvíjet a ukázat, jak lze v jejím rámci uvažovat o zcela konkrétních problémech a poukázat na to, jaké oblasti jsou dnes předmětem živého zájmu odborné reflexe i praxe.

Rubriku **Studie** otevírá článek *Canons and Their Questioning, Canons and Their Fading: Some Personal Remarks on the Development of the Teaching of Literary History* Anny Artwińskiej a Mattea Colombiho z Univerzity v Lipsku, kteří se zaměřili na problematiku literárního kánonu ve výuce literatury z hlediska kulturního transferu,

resp. z pohledu dvou literárních vědců a vysokoškolských pedagogů vyučujících literární teorii i historii v různých evropských zemích (zejména v Německu, Itálii a v Polsku). Jejich rámcovou otázkou je zánik či „soumrak“ paradigmatu a kánonů z pohledu výuky literatury v postsocialistickém kontextu a ve srovnání tendencí v zemích bývalého východního a západního bloku. Následující stať Zbyňka Fišera z Masarykovy univerzity v Brně *Rozvíjení textových kompetencí metodami tvůrčího psaní* prezentuje teorii tvůrčího psaní jako komplexní didaktickou metodu, jako teorii tvůrčího myšlení i jednání zaměřenou na tvořivé řešení problémové situace. Jeho transdisciplinární pojetí ukazuje na možnosti dialogu s jinými obory i značný potenciál uplatnění takto založené metody. Eliška Dana Härtelová z Univerzity Karlovy nazvala svou studii zaměřenou na didaktiku poezie a na problémy výuky poezie *Nezůstat vně zpěvu. O dvou způsobech čtení básní a jejich místě v didaktice poezie*. Soustředí se především na pojmenování dvou protikladných způsobů pojetí výuky poezie: kriticky reflektuje čtení básní, které má vést ke srozumitelnosti textu, a jako alternativní model recepce nabízí vnímání „písňové“. Pro svůj koncept se inspiruje pracemi Jonathana Cullera nebo Dominiqua Rabatého a z tohoto pojetí vyvozuje možnosti, jak přistupovat k didaktice poezie.

Aino Mäkikalli z univerzity ve finském Turku nastiňuje v článku *Literary Theory and Literature Education in Finnish Upper Secondary School: A Historical Survey* proces výuky literatury na středních školách ve Finsku, analyzuje dopad nových metodologií literárněvědného výzkumu jak na vyučovací proces, tak na podobu učebnic a reflektuje také vazby mezi novými teoriemi a vzdělávacím procesem. Mäkikalli se ptá, jaké metody literární vědy jsou smysluplné pro výuku literatury v současnosti, zda je třeba se v koncepcích výuky zaměřit spíše na estetiku textu, nebo na verbalizaci zkušenosti s textem. Současně jde o cennou reflexi výuky L1 language (mateřského jazyka a literatury), přičemž obdobné, vysoce aktuální otázky lze pokládat v různých kulturních kontextech výuky mateřských jazyků a literatur včetně toho českého. Viola Parente-Čapková rovněž z univerzity v Turku ve svém textu *Shared Experience of Reading Literature with Adult Language Learners* zprostředkovává zkušenost s dospělými studenty finštiny imigrantského původu. Na základě svého působení v „čtenářských kroužcích“ (*reading circles*) poukazuje na to, že čtení a sdílení čtenářských zážitků je možností, jak získávat jazykové a kulturní kompetence, a současně se stává nástrojem ke kritické reflexi identity.

Vendula Rejzlová a Matouš Jaluška z Ústavu pro českou literaturu AV ČR se ve stati *Bruncvík se chápe slova. Marginálie k didaktickému využití hrdinů středověké literatury* věnují problematice výuky starší české literatury a nabízejí možnosti, jak konceptualizovat výuku středověké literatury na základě uchopení jinakosti, kontaktu staré literatury s tou současnější a odklonu od rozšířeného chronologického modelu výuky.

V rubrice **Skici** Václav Vaněk z Univerzity Karlovy v polemicky formulovaném textu *Škola ožuvavců* mj. kriticky reflektuje druhé vydání monografie Ondřeje Hníka *Didaktika literatury: výzvy oboru* (2021; první vyd. 2014) a didakticky vysoce kontroverzní knihu Karolíny Meixnerové *Průvodce literární hysterií 19. století* (2022), přičemž pojmenovává i jiné obecnější problémy výuky literatury 19. století a naznačuje možný koncept pojetí výuky tohoto literárněhistorického období. Justin Quinn a Gabriela Klečková z Katedry anglického jazyka FPE ZČU v Plzni prezentují *Proměnu anglofonních studií v přípravě učitelů anglického jazyka*. Jde o novou koncepci přípravy učitelů

anglického jazyka ve 21. století v bakalářských a magisterských navazujících programech v České republice. Otázky, které z tohoto textu vyplývají, bezprostředně vstupují do interkulturního dialogu s koncepcemi vzdělávání budoucích učitelů v mateřských jazycích a literaturách.

V rubrice **Retrospektiva** přetiskujeme článek Josefa Ogouna *Z dílny Minerviny* (z knihy *Československé studentky let 1890–1930*, ed. Albína Honzáková) — pozoruhodnou osobní reflexi učitele zahajujícího svou kariéru v době první světové války a využívajícího některé překvapivě inovativní didaktické metody. Druhou z retrospektiv pak tvoří stať Jana Mukařovského *Poetika jako základ literární výchovy na střední škole* publikovaná původně v časopisu *Střední škola* v roce 1943 (v příloze *Věstníku českých profesorů*). Tyto retrospektivy by mohly být mimo jiné signálem, že česká didaktika literatury má i přes zpřetrhanou kontinuitu na co navazovat a že se v různých kontextech a dobách pokládají v principu velmi obdobné otázky.

V samotném závěru tematického čísla pak rubrika **Překlad** přináší stať Juliane Köster, emeritní profesorky na univerzitě v Jeně, *Mezi rozmanitostí a závazností. Jak zacházet s relativností interpretace na příkladu zadání úlohy „Interpretujte literární text“*, z nové kolektivní monografie *Relativität und Bildung. Fachübergreifende Herausforderungen und fachspezifische Grenzen* (2022). Studie ukazuje, jak se v sousedním německém jazykovém a kulturním prostoru přistupuje k interpretaci v rámci výuky mateřského jazyka a literatury; pojmenovává zároveň otázky mantinelů interpretace ve výuce literatury a její využitelnosti v rámci testování literárních znalostí a dovedností.

Věříme, že tematické číslo *Slova a smyslu* věnované didaktice literatury se stane jedním z impulzů k dalšímu rozvíjení odborné debaty o oborové didaktice i výuce literatury. Byli bychom rádi, kdyby na tematické číslo navázaly další kroky, v budoucnu například uspořádání konference k dialogu mezi literární vědou, didaktikou literatury a její výukou.

Andrea Králíková a Josef Šebek, editoři tematického čísla

Editorial

Slovo a smysl no. 43 is a thematic issue on the didactics of literature and problems related to literature education. The aim with this issue was to stimulate a scholarly discussion on the position of the didactics of literature in the context of contemporary literary scholarship and in today's society, including issues related to its character and directions, from the current perspective as well as that of the canon. The call for papers for the issue was conceived in similarly broad terms.

While the concept of teaching literature — its didactics, as applied in the context of primary and secondary education — shapes the way society approaches literature, including the collective understanding of texts, their meanings, and ultimately culture and identity in general, its status as a discipline does not adequately reflect this crucial role. Scholarly discussion on this situation, moreover, presents its own challenges. There are various possible reasons for the unstable position of the didactics of literature, the most obvious being inconsistencies in the field, mainly due to historical circumstances and all-too-common ideological abuses. This is most evident in the 1950s, as well as the period of normalization in the 1970s and 1980s. In the early 1990s, on the other hand, we saw an inclination in didactics towards mere 'intuitiveness' or 'experientiality' — a post-socialist situation that certainly deserves more detailed analysis.

The main challenge at present is to maintain a close link between current trends in literary studies and didactics: the tendency in primary and secondary education is to establish certain approaches rather quickly; once established, however, they are not easy to change. We find an example of this in the legislative changes made to A level exams (*maturitní zkouška*): in spite of the fact that schools now exert individual control over these exams, the former state model persists (especially with regard to the oral A level exam in literature and the canon). Didactics is not served by those who question it as a scholarly discipline, by the dubious quality of some works declared as didactic, or by the questioning of academic publications and other teaching materials (textbooks, readers, etc.).

The aim of the didactic issue of *Slovo a smysl* is not, however, to lament the state and difficulties of didactics but, on the contrary, to further develop this field and show how specific problems can be considered within its framework, as well as pointing out what aspects of didactics are the subject of lively interest for scholarly discussion and teaching practice.

The **Studies** section opens with the article *Canons and Their Questioning, Canons and Their Fading: Some Personal Remarks on the Development of the Teaching of Literary History* by Anna Artwińska and Matteo Colombi from the University of Leipzig, who focus on the issue of the literary canon in the teaching of literature from the perspective of cultural transfer. The article reflects the shared experience of its two authors: literary scholars and university instructors who have taught literary theory and history in several European countries (esp. in Germany, Poland, and Italy). Their framing question has to do with the disappearance (or ‘twilight’) of the paradigm of canons from the perspective of teaching literature in the post-socialist context, comparing the tendencies in former Eastern and Western Bloc countries. The essay that follows, *Using Creative Writing Methods to Develop Text-Based Competences* by Zbyněk Fišer (Masaryk University in Brno), presents the theory of creative writing as a complex didactic method, and as a theory of thinking and action aimed at creative problem solving. The transdisciplinary approach shows the possibilities of dialogue with other disciplines and the considerable potential of applying such a method. The contribution by Eliška Dana Härtelová (Charles University), *Don’t Stand Outside the Song: On Two Ways of Reading Poems and Their Place in the Didactics of Poetry*, focuses on the didactics of poetry and problems of teaching poetry. Her aim is primarily to outline two contrasting ways of conceptualizing the teaching of poetry, reflecting critically on the approach that emphasizes the comprehensibility and ‘readability’ of the text, and suggesting an approach that understands the poem rather as a ‘song’. For her concept of the didactics of poetry, she draws inspiration from the work of Jonathan Culler and Dominique Rabaté.

In her article *Literary Theory and Literature Education in Finnish Upper Secondary School: A Historical Survey*, Aino Mäkikalli (University of Turku, Finland) outlines the process of teaching literature in upper secondary schools in Finland, analyzing the impact of new literary research methodologies on both the teaching process and design of textbooks, and reflecting on the links between new theories and the education process. Mäkikalli asks what methods of literary scholarship are useful for the teaching of literature today, and whether teaching approaches should focus more on the aesthetics of the text or verbalization of the experience of the text. The essay is also a valuable reflection on the teaching of L1, while raising highly topical questions for other cultural contexts as well — including Czech —, and the way mother tongues and literatures are taught in those contexts. In her contribution *Shared Experience of Reading Literature with Adult Language Learners*, Viola Parente-Čapková (University of Turku) describes her own experience teaching adult learners of Finnish with immigrant backgrounds. Drawing on her work in reading circles, she points out that reading and sharing reading experiences is a way to acquire linguistic and cultural competences, while at the same time serving as a tool for critical reflection on identity.

In their article *Bruncvík Wants to Have a Say: Notes on the Didactic Use of Heroes from Medieval Literature*, Vendula Rejzlová and Matouš Jaluška (Institute of Czech Literature, CAS) address the problem of teaching older Czech literature, offering possibilities for conceptualizing the teaching of medieval literature on the basis of grasping otherness, the contact of older literature with more contemporary literature, and departing from the widespread chronological model of teaching.

In the **Sketches** section, Václav Vaněk (Charles University) contributes a polemically formulated text with the title “The School of “Regurgitation”” (*Škola ožuvavců*), presenting a critical reflection on the second edition of Ondřej Hník’s monograph *Didaktika literatury: Výzvy oboru* (‘Didactics of literature: Challenges in the field’, 2021; first edition 2014) and Karolína Meixnerová’s highly controversial book *Průvodce literární hysterií 19. století* (‘A guide to 19th century literary hysteria’, 2022). The article also names several more general problems in the teaching of 19th century literature as a literary-historical period, and advances one possible approach to overcoming them. Justin Quinn and Gabriela Klečková (Department of English, University of Western Bohemia) present *Innovating Anglophone Studies in Training Programs for Future Teachers of English*, a new concept of English language teacher preparation in the 21st century in undergraduate and graduate programs in the Czech Republic. The issues that arise from this text enter directly into intercultural dialogue with conceptions of the education of future teachers in mother tongues and literatures.

In the **Retrospective** section we reprint Josef Ogoun’s short article *Z dílny Minerviny* (‘From Minerva’s workshop’, in: *Československé studentky let 1890–1930* [Czechoslovak female students 1890–1930], ed. Albína Honzáková, 1930), a remarkable personal reflection of a teacher starting his career during the First World War and using some surprisingly innovative didactic methods. The second of the retrospectives is an essay by Jan Mukařovský *Poetika jako základ literární výchovy na střední škole* (‘Poetics as a Basis for Literature Education in Secondary School’), originally published in the journal *Střední škola* (a supplement to *Věstník českých profesorů*) in 1943. These retrospectives should, among other things, be a signal that the Czech didactics of literature, despite its broken continuity, has something to build on, and that very similar questions have been asked in various contexts and times.

At the very end of this thematic issue, the **Translation** section presents an essay by Juliane Köster (professor emerita at the University of Jena): *Between Diversity and Commitment: How to Deal with the Relativity of Interpretation on the Example of the Assignment ‘Interpret a Literary Text’* from the new collective monograph *Relativität und Bildung: Fachübergreifende Herausforderungen und fachspezifische Grenzen* (2022). The study shows how interpretation is approached in the neighbouring German linguistic and cultural area in the context of teaching the mother tongue and literature in that language. It also raises questions about the boundaries of interpretation in literature education and its applicability in the context of testing literary knowledge and skills.

We believe that this thematic issue of *Slovo a smysl* on the didactics of literature will become one of the impulses to further develop the scholarly debate on the didactics and teaching of literature. We anticipate further steps moving forward: a conference, for example, on the dialogue between literary studies, the didactics of literature and its teaching.

Andrea Králíková and Josef Šebek, editors of the thematic issue